

PROTOPSALȚI ȘI MANUSCRISE MUZICALE DE LA MĂNĂSTIREA CHEIA-TELEAJEN⁹⁶

Recenzie

Conf. univ. dr. ELENA CHIRCEV

Academia de Muzică „Gheorghe Dima” Cluj-Napoca

Conf. univ. dr. Elena CHIRCEV, muzicolog, bizantinolog, profesor universitar la Facultatea Teoretică a Academiei de Muzică „Gheorghe Dima”, Departamentul de Muzicologie-Pedagogie, la disciplinele: Sisteme de educație muzicală (ciclul licențial), Istoria și paleografia muzicii bizantine și Repertoriu vocal didactic (ciclul masteral). Doctor în Muzicologie din 1998, cu o teză în domeniul muzicii bizantine. Participări la simpozioane naționale și internaționale. Numeroase studii și articole publicate în reviste de specialitate. Volume publicate: *Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portativ*, vol. I, II (2002). Redactor la Radio „Renașterea” (din 1999), colaborator permanent al Revistei „Renașterea” (din 2004), Redactor șef al revistei „Lucrări de Muzicologie / Musicology Papers” (din 2009).

La începutul acestui an, un nou volum a fost editat și așteaptă să fie așezat pe raftul cu cărți dedicate muzicii românești de tradiție bizantină: *Protopsalți și manuscrise muzicale de la Mănăstirea Cheia Teleajen*. Semnat de doi reputați cercetători ai domeniului – arhidiacon dr. Sebastian Barbu-Bucur și dr. Constantin Catrina – volumul însumează o muncă asiduă de documentare care a durat aproape un deceniu și a avut drept scop evidențierea contribuției protopsalților, compozitorilor și copiștilor de manuscrise muzicale, aflați în ascultare duhovnicească la mănăstirea din depresiunea de la poalele munților Ciucaș, la promovarea cântării de strană în limba română. Strânsa prietenie dintre cei doi autori și puternicele legături sufletești ale acestora cu

⁹⁶ Arhid. Sebastian Barbu-Bucur, Constantin Catrina, *Protopsalți și manuscrise muzicale de la Mănăstirea Cheia-Teleajen*, Editura SemnE, București, 2013, 274 p.

mănăstirea în care arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur și-a făcut intrarea în cinul monahal în anul 1950 au susținut demersul științific și i-au conferit o încărcătură emoțională aparte.

Deși existența Mănăstirii Cheia a început doar spre sfârșitul secolului al XVIII-lea (1770), aportul câtorva dintre monahii care au viețuit acolo în ultimele două secole, vizibil datorat manuscriselor psaltice conservate în biblioteca mănăstirii, este demn de a fi consemnat. Iar cei doi autori – ajunși la vârsta unei experiențe depline în cercetarea vechilor documente de cultură muzicală ortodoxă – fac acest lucru cu multă pricepere și dragoste față de slujitorii stranei de la mănăstirea prahoveană, în cele zece studii și anexele acestora, care se desfășoară pe aproape 300 de pagini. Nume mai rar consemnate de bibliografia ultimelor decenii se regăsesc în titlul secțiunilor cărții, în care se încearcă reconstituirea unor strădanii de a face să răsunе în biserica Mănăstirii Cheia cântarea tradițională bizantină cu text românesc. Cititorul ocazional, dar și cel avizat, poate aprecia amploarea acestei strădanii parcurgând textele cu titluri cuprinzătoare, asemănătoare celor din vechile codice: *Zosi(ma) Zemnicianovič, monah și copist de la Mănăstirea Cheia; Onufrie Bratu, Ieromonah și copist caligraf de manuscrise muzicale psaltice; Ieromonahul Calistrat Cernohak, copist și interpret de muzică psaltică; Protosinghelul Gherasim Negulescu; Arhimandritul Calist Rădulescu, copist și interpret de muzică psaltică* etc. Alături de monahii care luptau pentru impunerea limbii române în Biserica sau își desăvârșeau pregătirea muzicală la Sf. Munte Athos, la început de secol XIX, regăsim două nume bine cunoscute ale epocii contemporane: cel al arhimandritului Grigore Băbuș (1915-2008) – stareț al mănăstirii, apoi protopsalt al Catedralei patriarhale și director al Bibliotecii Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, timp de cinci decenii – și cel al arhidiaconului Sebastian Barbu-Bucur (n. 1930) – reputat cercetător al manuscriselor bizantine, interpret, compozitor de muzică psaltică și dirijor, căruia dr. Constantin Catrina îi dedică un capitol aparte în acest volum. Un singur monah dintre cei cuprinși în volum nu a fost călugăr a mănăstirii de pe Teleajen: Nil Ieromonahul, protopsalt și compozitor, a trăit la mănăstirea Cernica în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Autorii au decis să prezinte date referitoare la acest psalt și copist împreună cu descrierea unuia dintre manuscrisele pe care le-a realizat și care se păstrează la mănăstirea prahoveană, pentru a sublinia astfel valoarea documentară a

bibliotecii Mănăstirii Cheia (la a cărei organizare și dotare a avut un aport însemnat arhimandritul Grigore Băbuș).

Structura fiecărei diviziuni a volumului urmează un algoritm care reflectă, în egală măsură, experiența autorilor, precum și intenția de a realiza mai mult decât o lucrare cu caracter istoric. Iată care este aceasta: informații biografice și precizări detaliate referitoare la viața de obște a fiecărui monah, descrierea codicologică a manuscriselor, o consemnare a contribuției copistului (preluată din bibliografia de specialitate), iar în final minuțioase referințe bibliografice. Facsimile și anexe cu cântări din manuscrisele prezentate întregesc portretul psaltului sau copistului și oferă un material muzical, adesea inedit, folositor cântăreților bisericești și, deopotrivă, cercetătorului interesat de cântările aflate în practica stranelor mănăstirești.

Prin numeroasele anexe cu exemple muzicale – între care se regăsesc și câteva compoziții semnate de prolificul compozitor arhid. Sebastian Barbu-Bucur – cartea își relevă așadar și valențele sale de antologie muzicală care ilustrează o parte a repertoriului practicat în Biserica Ortodoxă Română de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și până în prezent. Au fost alese pentru fi tipărite în acest volum cele mai reprezentative exemple de pe miile de pagini cu neume. Acestea alcătuiesc, în primul rând, un repertoriu trecut prin filtrul psaltilor din strana mănăstirii Cheia, autorii volumului precizând: „... cântările incluse în aceste codexuri muzicale vin dintr-o selecție asigurată de fiecare copist în parte”; ele „... au fost cântate în chiliile monahilor și mai apoi la strana bisericii din mănăstire, știut fiind că protopsalții respectivi au fost și buni interpreți de muzică bisericească” (p. 8). În plus, parcurgerea manuscriselor a condus la constatarea că „prin aceste documente lucrate «cu migală de filigran», s-a promovat în cântarea psaltică bisericească și o permanentă înnoire repertorială, chiar și prin traduceri, prin «românire», așa cum a procedat mai ales Ieromonahul Onufrie Bratu, atunci când a tălmăcit cu spor multe din monodiile lui Nectarie Vlahul, «întâiul cântăreț Român Prodromit»” (p. 9). Totodată, autorii plasează mănăstirea prahoveană alături de binecunoscute așezăminte monahale și centre de cultivare a tradiției muzicale bizantine, arătând că: „în ansamblul lor, manuscrisele muzicale astfel concepute de monahii de la Cheia, ni se înfățișează astăzi întocmai vechilor hrisoave de la Neamț și Putna, București, Târgoviște, Buzău, Athos etc.” (p. 8).

Paginile dedicate manuscriselor și cântărilor psaltice sunt completate, în deschiderea volumului (după „Cuvinte lămuritoare” semnate de dr. Constantin Catrina), de o „Cronică de Mănăstire”, menită să familiarizeze cititorul cu istoria așezământului monahal. Aceasta cuprinde și reproducerea integrală a unei text redactat în anul 1934 de fratele Mircea Drăghici, de la mănăstirea Cheia, redat și în facsimil, în Anexă.

O muncă susținută de cercetare a unor arhive, de consultare a unor periodice, lexicoane și cataloage, de selectare a repertoriului de cântări destinate tipăririi, de documentare în biblioteci publice și în mănăstirile unde au viețuit temporar călugării de la Cheia a precedat redactarea textului cărții. A fost posibilă astfel o înmulțire a referințelor bibliografice pentru fiecare dintre psalții incluși în volum, premisă importantă pentru viitoare investigații științifice. În acest context, a decurs firesc și selectarea unor facsimile, a unor documente sau file de manuscris, fotografii ale mănăstirii și ale unor psalți și copiști care însoțesc și completează adecvat paginile de text, tehnoredactarea îngrijită și condițiile de editare fiind un sprijin în acest sens.

Studierea manuscriselor, identificarea surselor de documentare folosite de copiștii și psalții din mănăstire, cunoașterea nemijlocită a vieții de obște din Mănăstirea Cheia îi determină pe autori să aprecieze că așezământul monahal prahovean a fost un important centru de promovare a muzicii românești de tradiție bizantină. Lectura cărții, studiarea fotocopiilor manuscriselor și a bogatului repertoriu de cântări pot convinge cititorul de veridicitatea afirmației.